

Mellan antisemitism och nostalgi för det judiska

I denna tredje artikel i serien om "De tio punkterna från Seelisberg" (För tidigare artiklar se Svensk Kyrkotidning nummer 5 och 6 2022) berättar Marjut Ervasti, präst i Svenska kyrkan, om sina erfarenheter av judisk-kristna relationer i relation till några av punkterna.

Ar 1995 gick jag Svenska kyrkans grundkurs och hamnade i en situation där en person talade om Jesu fiender och därmed gjorde sig skyldig till det som Seelisbergs punkt 6 vill motverka: "Undvik att använda ordet "judar" i betydelsen Jesus fiender, och orden "Jesus fiender" för att beteckna hela det judiska folket." Han menade att judarna dödat Jesus. Jag reagerade kraftigt på hans uttalanden som jag uppfattade som antisemitiska. När jag påtalade det ansåg han att jag trotsade Jesu auktoritet.

Det kan tyckas kuriöst att beskriva denne persons hållning och djupa övertygelse. En övertygelse som inte bara var latent antisemitisk, utan oförblommerad och, som jag uppfattade det, innebar en omedvetenhet om att han sällade sig till en antisemitisk tradition. Han förstod inte alls vad jag ville säga med min kommentar om antisemitism; det står ju tydligt i bibeln hur Jesus pekar ut sina fiender, vilka som orsakar hans död o s v. Det var väldigt problematiskt för mig.

På den tiden levde jag in en relation med en israelisk judinna och jag minns hur min ilska väcktes av hans bibelsyn, teologi och hur han misskrediterade mig alldeles i början av mina teologistudier. Jag bestämde mig där och då att inte utmana den typen av kristna, att det inte var någon idé att göra det. Konflikten blev ofruktbar, endast svår att hantera då våra bilder av vad som var rätt var så olika och att dialog inte verkade vara

en framkomlig väg. Indirekt försökte jag skydda och försvara min flickvän.

Jag var tvungen att stilla min ilska genom att tänka att jag hädanefter inte skulle hamna i blottläggande situationer som innebar teologiska konfrontationer. Det var min första tydliga konflikt med en kristen person och en teologisk hållning som var mycket obegriplig för mig. Öppen antisemitism hörde inte till vardagsmaten för mig.

Pamfletter från idoga kristna i Israel

En annan situation som jag vill berätta om inträffade i Israel. Min flickvän gav mig en pamflett som hon fått i sitt brevinkast. Jag minns tydligt vad det var jag fick i min hand. Avsändaren, något kristet samfund, ville frälsa och kristna mottagaren, d v s min flickvän. Fler i grannskapet hade säkert fått samma pamflett. Texten, bilderna och motiven bestod i att frälsa människor som ännu inte avgjort sig för Jesus. Hon var uppenbarligen en av dem, och dessutom ateist kan tilläggas.

Texten var kortfattad och illustrerad med bilder som en seriestripp. Bilderna handlade om människan som befann sig, bokstavligen, i mörkret och som Jesus ville tvätta ren och rädda. Människan blev rentvättad från synd och klev i bild ut som frälst och ren i ett strålände ljus. Kristen identitet baserades på rening från syndens skuld och frälsning innebar att leva i harmoni i en ljussatt värld. Vem kunde motstå det? Det kunde min flickvän

som verkade van vid att få den typen av pamfletter från idoga kristna i det heliga landet. Landet, Haaretz, är som bekant en smältdegel av religiösa rörelser och en hel del tokerier.

Mina israeliska vänner skrattade åt pamfletten och kastade den. De var vana vid tokerier. Hur som haver var pamfletten ett uttryck för det den nionde punkten i Seelisbergs dekalog vill motverka: uppfattningen om det judiska folket som förtappat och förbannat. Utan Jesus ingen frälsning o s v. Jag blev än en gång förundrad över hur man kan förhålla sig till människor på det sätt som pamfletten gav uttryck för. Jag tyckte det var pinsamt och min flickvän och jag diskuterade det. Jag var så främmande för budskapet. Utan att veta om det har jag i stort haft samma hållning som Seelisbergs-punkterna uttrycker och det grundar sig i min pluralistiska religionsyn. Hur skulle jag kunna döma min flickvän som inte är kristen? Det var helt omöjligt. Det är det än idag.

Fascination och nostalgi

Under mer än 20 år arbetade jag intensivt med Stockholms judiska filmfestival. Jag fick se flera hundra filmer från världens alla hörn som handlade om judiskt liv på en mängd sätt. Jag var ytterst nyfiken och utvecklade djupa vänskaper med judar som en effekt av mitt arbete och engagemang. Min flickvän kallade mig för kryptojude, att jag tänkte och kände som en jude. Det smickrade mig. Det är intressant mot bakgrund av en del

filmer vi såg i arbetet med filmfestivalen och hur en grupp människor förhåller sig till judar och judisk kultur.

I en del filmer vi visade mötte jag en fascination för judisk kultur och judiskt liv hos europeiska icke-judar. Det handlade i mina ögon om en känsla av att Europa tappat kontakten med den judiska gruppen efter Förintelsen och att man i vår tid långt efter andra världskriget var angelägen om att återupprätta någon slags kontakt och känsla av respekt för judar. Man ville placera den judiska kulturen där den en gång hört hemma. Det finns ett intresse för jiddisch och klezmermusik. Jag räknas väl till en av dessa icke-judar. Vi tog emot alla dessa uttryck för judiskt liv och förstod något av vad som gått förlorat under kriget. Nu skulle den judiska kulturen skyddas och bevaras så mycket som möjligt. Inslag av nostalgi var förekommande.

Mitt intryck är att många som vill ta vara på judisk kultur och visa respekt för judisk tradition och religion också kan hamna i en sits där man p g a rädsla för att framstå som antisemit, i någon enda mening, inte vill ägna sig åt relevant Israelkritik. Israel och judisk identitet är tätt förknippat och landets problematiska politik och agerande kunde ibland, medvetet eller omedvetet, negligeras av välvilliga västerlänningar.

Alla har fördomar

Antisemitiska tendenser finns i oss alla och min utgångspunkt är att alla har fördomar. Det finns många förklaringar till hur och varför fördomar uppkommer. Antisemitiska tendenser finns djupt inom oss p g a antisemitismens långa historia och det är självklart att den satt avtryck i oss. Vi vill gärna stämpla den andra som

en slags negation till det sanna, det goda och det rätta. Det är väl detta som närde den antisemitiske kristne mannen i inledningen av denna text?

Det har genom historien funnits

”Antisemitiska tendenser finns i oss alla och min utgångspunkt är att alla har fördomar”

många bilder av vilka judarna är; i filmerna mötte jag föreställningar om den vandrande juden, kosmopoliten och den lidande juden (judar som förutbestämda att lida menar Seelisbergs nionde punkt att vi ska undvika att använda som föreställning). Den lidande juden finns kvar som en stark bild och den lever i Israel (lyssna t ex på Israels nationalhymn som uttrycker längtan och hopp om nationell identitet och är enligt min mening melankolisk och lidande). Den lidande juden speglar Förintelsen och alla dessa berättelser om pogromer, förtryck genom historien och hänger ihop med Israels ofta problematiska position i världspolitiken.

De djupa lagren av antisemitiska sentiment finns i oss p g a den propaganda som fött och gött den. De flesta i Svenska kyrkan antar jag har ett avstånd till judiska sammanhang och det kan trigga reaktioner på judars annorlundaskap, utifrån det som tillskrivits dem genom historien.

Väcka reflektion över historien

Professor Jesper Svartvik citerar ofta James Parkes påpekande “Good theology cannot be built on bad history”. Jag tänker att vi kan använda den dåliga historien för att göra nytt, för

att väcka en reflektion över varför vi tänker och känner som vi gör. Vi kan göra upp med latent antisemitism och vår eventuella svaga acceptans av det annorlunda, den andra, med hjälp

av Seelisbergs-punkterna.

Vi behöver inte använda den falska dikotomin om att Jesus skulle ha levt och agerat som en kontrast till sin egen omgivning, sitt eget folk. Antagandet är istället att Jesus inte stod utanför sitt sammanhang. Det är förmodligen sant att vi i Svenska kyrkan inte nämnvärt har diskuterat Seelisbergs-punkterna. Jag har i alla fall inte gjort det, eller hört att andra har gjort det i mitt eget stift.

Min slutsats är att vi inte kan anta att den teologiskt grundade antisemitismen är frånvarande. Precis som med exempelvis homofobi, transfobi och annat förtryck av grupper av människor som inte tillhör majoriteten, kan antisemitismen sticka upp sitt fula tryne. Vi vill vara bättre än så. Samtal om vad Seelisbergs tio punkter betyder på djupet kan ge oss insikter i och förståelse för vilka uttryck antisemitism har idag. Kanske kan vi även komma åt andra förtrycksformer på kuppen genom att göra våra intersektionella analyser. Det vore en välsignelse.

MARJUT ERVASTI

Präst i Västermalms församling,
Stockholms stift